

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 21 mars 1916 kl. 2 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande Nr 4 angående herr Bergs i Munkfors motion, nr 214, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående blivande utredning av frågan om malmfyndigheters tillgodogörande.

I motion inom andra kammaren, nr 214, har herr Berg i Munkfors hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att vid den blivande utredningen om en slutgiltig lösning av frågan om malmfyndigheters tillgodogörande största vikt måtte läggas därpå, att malmerna förädlas inom landet, samtidigt med att statens rätt som jordägare och intressent i övrigt fullt tillgodoses.

Beträffande motiveringen för denna hemställan tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Det yrkande, vari ifrågavarande motion utmynnar, överensstämmer väsentligen med yrkandet i en vid 1915 års riksdag, i anledning av Kungl. Maj:t proposition nr 43 med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten, i första kammaren väckt motion nr 75.

Lagutskottets utlåtande år 1915.

Till belysning av frågans förhistoria tillåter sig utskottet att ur lagutskottets utlåtande i anledning av nämnda motion vid fjolårets riksdag anföra följande:

»Genom gruvestadgan den 12 januari 1855 stadgades, att vid inmutning å odisponerad kronojord jordägareandelen skulle tillkomma inmutaren, men å kronojord, som upplåtits under ständig besittningsrätt eller anslagits till boställe eller utarrenderats, kronoåbon, boställsinnehavaren eller arrendatorn. Denna bestämmelse övergick sedermera i gruvestadgan den 16 maj 1884. Samma grundsats har även gått över

i lagen angående eftersökande och bearbetande av stenkolsfyndigheter den 28 maj 1886, enligt vilken å kronojord av sist nämnda tre slag vederbörande innehavare skall tillgodonjuta den avgift, som koncessionsinnehavaren enligt lagen är skyldig utgiva till jordägaren, under det att å annan kronojord koncessionsinnehavaren är från dylik avgift befriad.

I en motion vid 1889 års riksdag fästes uppmärksamheten därpå, att staten i följd av nämnda stadganden ej blott ginge miste om ekonomisk fördel utan även saknade inflytande och kontroll vid gruvors bearbetande å kronans mark. Motionen resulterade i en riksdagens skrivelse av den 15 maj 1889, däri riksdagen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte taga under överbäggande, huruvida det kunde lända till fördel för kronan, att å kronojord, som icke innehades under ständig besittningsrätt eller vore anslagen till boställe eller blivit för kronans räkning till brukning på viss tid åt annan upplåten, kronan tillerkändes rätt att till hälften med inmutaren deltaga i gruvarbetet och den därav fallande vinsten.

Den 20 maj 1890 avlät riksdagen en ny framställning i ämnet, däri anhölls, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gruvestadgan, att malm- och andra mineralfyndigheter, vilka efter ändringens fastställande bleve upptäckta å kronojord, som ej vore under ständig besittningsrätt upplåten, måtte på det för staten gagneligaste sätt kunna disponeras.

De sålunda väckta frågorna fingo en lösning genom lagen den 20 oktober 1899. Enligt denna skall å kronojord, som under ständig besittningsrätt innehaves eller är till boställe anslagen, kronoåbon eller boställshavaren fortfarande tillgodonjuta jordägareandelen, varemot den å annan kronojord tillkommer kronan. Denna kronans jordägareandel skall jämlikt kungörelse den 20 oktober 1899 utbjudas på arrende åt enskilda för en tid av 20 år, därvid gäller, att i allmänhet anbud ej får antagas, om det lyder å mindre än en femtiondedel av värdet av brutna och uppfordrade inmutningsbara ämnen. Kommer arrendeavtal ej till stånd, skall, där ej Konungen för särskilt fall annorlunda förordnar, jordägareandelen lämnas obegagnad, och får enligt lagen inmutaren då tillgodonjuta densamma mot avgäld till kronan, motsvarande en sjuttiofemtedel av värdet av brutna och uppfordrade inmutningsbara ämnen.

Sedan år 1902 har frågan om lämpligheten av ett upphävande av inmutningsrätten å viss kronojord varit föremål för behandling av statsmakterna. I nådigt brev den 28 februari 1902 anbefalldes Kungl. Maj:t

kommerskollegium att efter hörande av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län samt bergmästaren i norra distriktet inkomma med utlåtande, huruvida och i vilken omfattning inmutningsrätten syntes kollegium böra upphävas eller tills vidare suspenderas. Närmaste anledningen till denna åtgärd var, såsom i det nådiga brevet framhålles, att inmutningsrätten, sådan den utövats inom Norrbottens län, funnits kunna föranleda till en osund spekulation och andra betänkliga missförhållanden.

Berörda missförhållanden blevo även av riksdagen uppmärksammade. Riksdagen ansåg, att, i avbidan på frågans fullständiga utredande, provisoriska åtgärder borde vidtagas för att, såvitt ske kunde, förhindra, att förhållandena förvärrades, och antog därför för sin del, med föranledande av enskilda motioner, en lagbestämmelse, enligt vilken inom Norrbottens län inmutningsrätten å kronojord, som ej under ständig besittningsrätt innehades eller vore till boställe anslagen, förbehölls kronan ensam. Denna lagbestämmelse, vars antagande riksdagen i skrivelse den 21 maj 1902 för Kungl. Maj:t tillkännagav, blev den 6 juni samma år av Kungl. Maj:t sanktionerad.

Den sålunda tillkomna provisoriska lagstiftningen har sedermera alltjämt årligen förnyats och är sedan år 1907 utsträckt att gälla även för Jämtlands och Västerbottens län.

Försök till lösning av frågan om en ny ordning för gruvdrift å kronojord hava gjorts genom kungl. propositioner, framlagda vid riksdagarna 1909 och 1910. Kärnpunkten i dessa förslag har varit, att i gruvestadgan skulle intagas förbud mot inmutning å all annan kronojord än sådan, som innehades under ständig besittningsrätt eller vore till boställe anslagen. Vid sidan härav skulle utfärdas särskilda bestämmelser angående undersökning och tillgodogörande av malmfyndighet å sådan kronojord, därå inmutning ej finge ske, väsentligen gående därpå ut, att möjlighet skulle beredas en var svensk medborgare att vinna rätt att bedriva undersökningsarbete å dylik jord och, om han därvid funnit fyndighet vara arbetsvärd, få en viss rätt att på bestämda villkor erhålla Konungens tillstånd till densammas tillgodogörande. För upplåtelsen skulle till kronan erläggas dels en årlig jordskyld, dels ock en avgäld (royalty) bestämd till viss procent av avkastningen, och staten skulle tillförsäkras rätt att efter viss tid på närmare angivna villkor inlösa gruvanläggningen. Bland övriga bestämmelser anmärkes här, att Konungen skulle äga att vid meddelandet av tillstånd till gruvdriften föreskriva, det järnmalm, som ur den upplåtna fyndigheten vunnas, icke eller allenast i viss omfattning finge såsom råvara exporteras ur landet.

Dessa förslag lyckades emellertid icke vinna riksdagens bifall. Enligt föredragande departementschefens uttalande till stadsrådsprotokollet vid föredragningen i statsrådet av 1910 års förslag ansågs utgången i riksdagen år 1909 icke hava berott på några principiella betänkligheter mot de framlagda förslagen, utan syntes fast hellre tydligt, att riksdagen förväntade, att förslagen, efter att hava i vissa hänseenden fullständigats, skulle ånyo till riksdagens prövning framläggas. Av sådan anledning framlades förslagen för 1910 års riksdag med allenast vissa ändringar, som i detta sammanhang ej kräva uppmärksamhet.

Vid behandlingen i riksdagen år 1910 framträdde emellertid en djupgående meningsskiljaktighet. Sammansatta lag- och jordbruksutskottet hade i sitt utlåtande i ärendet uttalat, att det syntes utskottet, som om de principer, vilka kommit till uttryck i de framlagda förslagen, vore i det hela tillfredsställande, när man ville upphäva inmutningsrätten, och att utskottet funne sig kunna i huvudsak ansluta sig till det nya system, som i förslagen vunnit uttryck. Utskottet hade dock funnit anledning att mot förslagen framställa vissa anmärkningar, på grund av vilka utskottet ansett en omarbetning av förslagen erforderlig, vilken icke lämpligen kunnat av utskottet verkställas. Utskottet ansåg sig förty böra avstyrka bifall till förslagen i föreliggande skick. Denna utskottets hemställan blev ock av första kammaren bifallen. Andra kammaren däremot anslöt sig till en vid förenämnda utlåtande fogad reservation, däri bifall till förslagen avstyrktes på den grund, att en ny i stort sett enhetlig gruvlagstiftning borde komma till stånd, byggd på den principen, att mineralier, i den mån de ej redan vore tagna i bruk av enskilda, skulle närmast falla inom statens intresseområde, oavsett om fyndigheten låge på kronans eller enskildas mark, och att gruvlagstiftningen alltså borde grundas väsentligen å ett koncessionssystem. Det lär vara antagligt att i den sålunda yppade meningsskiljaktigheten är att söka den väsentliga orsaken till att frågan därefter allt hittills fått vila.»

*Utskottets
yttrande.*

Ifrågavarande motion åsyftar, att vid utredningen om ett mera stadigvarande ordnande av vår gruvlagstiftning största vikt måtte läggas därpå, att malmerna förädlas inom landet samtidigt med att statens jordägarerätt och intressen i övrigt fullt tillgodoses.

Vad beträffar de redan upptäckta malmfyndigheter i Norrbotten, som genom 1907 och 1908 års malmfältsuppgörelser befinna sig i statens hand, Luossavaara, Svappavaara m. fl., är förädlingsfrågan sedan hösten 1913 föremål för en teknisk-ekonomisk utredning av den för detta ändamål tillsatta s. k. malmkommissionen. Till densamma har Kungl. Maj:t helt

nyligen för yttrande remitterat en framställning från vattenfallsstyrelsen, gående ut på en utredning av frågan om anskaffande av träkol för ett elektriskt smältverk, baserat på kraftöverskott från Porjus' kraftverk. Det intima samband, som råder mellan ett *rationellt* utnyttjande av våra naturrikedomar i malmfyndigheter å ena sidan och i skogar och vattenfall å andra sidan, och som starkt framhållits i motionen, torde genom dessa utredningar ytterligare bli ådagalagt.

Utskottet, som icke anser sig kunna ingå på ett självständigt bedömande av våra malmtillgångar, har emellertid på grund av de i motionen anförda siffror från den av Sveriges geologiska undersökning åren 1907—1909 utförda inventeringen av då kända och kartlagda järnmalmfyndigheter fått den uppfattningen, att varken statens ovannämnda fyndigheter eller övriga, av enskilda exploaterade fyndigheter äro tillräckliga att för en längre framtid tillgodose en efter våra, för ändamålet disponibla vattenkrafttillgångar någorlunda avpassad malmförädling med nödig råvara, detta så mycket mindre som, oberäknat den genom kontrakt åren 1907, 1908 och 1913 med Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund m. fl. reglerade malmexporten från de stora malmfälten Grängesberg, Gellivare och Kiruna, en betydande export såväl av fosforfattig som av fosforrik malm äger rum från andra gruvor i Bergslagen och Lappland, av vilka en stor del innehavas av bolag med så gott som uteslutande utländska aktieägare. I sistnämnda avseende har utskottet av en muntlig framställning från motionären i första kammaren av en med den förevarande likalydande motion erfarit, att över 800,000 ton eller mer än 40 % av den malmkvantitet, som årligen brytes i samtliga gruvor i landet med undantag av dem, som disponeras av Grängesbergsbolaget, härrör från i huvudsakligen utländsk ägo befintliga gruvor.

Dessa redan befintliga missförhållanden lära icke kunna avhjälpas genom ändringar i gruvlagstiftningen, som ej kunna givas retroaktiv verkan, utan måste bekämpas på andra vägar, och utskottet saknar därför anledning att här taga dessa i närmare omprövning. Vad däremot beträffar de fyndigheter, som hädanefter kunna komma att upplåtas till enskilde, anser utskottet det både lämpligt och synnerligen önskvärt, att i den nya gruvlagstiftning, för vars utarbetande en kommitté i dessa dagar blivit av Kungl. Maj:t tillsatt, icke blott de i motionen åsyftade förbehåll om ifrågavarande malms förädling inom landet med samtidigt tillgodoseende av statens jordägarerätt och intressen i övrigt införas, utan även effektiva bestämmelser komma till stånd, som förhindra utlänning att direkt eller indirekt, helt eller delvis i form av lotter eller aktier sätta sig i besittning av gruvor eller gruvdelar. Utskottet har också den säkra

förvissningen, att nämnda frågor vid den nu igångsatta utredningen skola komma under omprövning.

I slutet av sin framställning har motionären utan att göra något yrkande uttalat önskvärdheten av att provisoriska bestämmelser redan för denna riksdag framläggas, varigenom, innan gruvlagstiftningen i sin helhet omsider blir genomförd, utan åsidosättande av förut angivna principer upplåtelse kunde äga rum av fyndigheter å kronomark inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, där förbud mot inmutning är gällande till den 1 oktober innevarande år. Som skäl härför framhålles det stora behov av fosforfattig malm, som för närvarande förefinnes hos flera järntillverkare samt de synnerligen gynnsamma konjunkturer, som just nu förefinnas för en kraftig ökning av järntillverkningen.

Utskottet, som finner det vara av synnerlig vikt, att den nya gruvlagstiftningen med det snaraste kommer till stånd, då det långvariga provisorium på detta område, som ännu är rådande, i viss mån skapar ett osäkerhetstillstånd, vilket ur näringslivets synpunkt måste anses beklagligt, anser sig emellertid icke böra taga nämnda önskemål under omprövning, utan torde detta lämpligast kunna ske i samband med behandlingen av den proposition om förlängning av förbudet mot inmutning å kronomark inom nämnda län, som snart läres komma att avlämnas av Kungl. Maj:t.

Då utskottet sålunda finner, att de av motionären framförda synpunkterna och önskemålen, vilka enligt utskottets mening äro synnerligen betydelsefulla för vårt lands näringsliv, komma att bliva föremål för snar utredning, även utan en ny riksdagsskrivelse i ärendet, får utskottet på grund av vad sålunda anförts, hemställa,

att herr Bergs i Munkfors förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 21 mars 1916.

På utskottets vägnar:

W. BÄCKSTRÖM.

I förevarande ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit: herrar *Bäckström, Leksell, Lindmark, Andersson* i Gävle, *Johanson* i Huskyarna, *Törnkvist*¹⁾, *Lundgren, Flognfält, Rydén* i Klosterbergane och *Gustafson* i Kasenberg.¹⁾

¹⁾ Icke närvarit vid utlåtandets justering.